קיצור שלחן ערוך — דיני תפלת ערבית ודיני הבדלה

נוֹהֲגִין שֶׁמְּאַחֲרִין תְּפִלַּת עַרְבִית. וּבַאֲמִירַת וְהוּא רַחוּם וּבָרְכוּ, מַמְשִׁיכִין בְּנִגּוּן, כְּדֵי לְהוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ. בִּתְפִלַּת עַרְבִית אוֹמְרִים, אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ. וְאִם שָׁכַח וְלֹא אָמַר, אִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁאָמַר אֶת הַשֵּׁם מִן הַבְּרָכָה, אוֹמְרוֹ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּזְכַּר וְגוֹ', וְאוֹמֵר וְחָנֵּנוּ וְכוּ', אֲבָל אִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁאָמַר אֶת הַשֵּׁם, גּוֹמֵר אֶת הַבְּרָכָה חוֹנֵן הַדָּעַת, וְאֵינוֹ חוֹזֵר, שֶׁהֲרֵי יַבְדִּיל אַחַר כָּךְ עַל הַכּוֹס, רַק שֶׁיְּזָהֵר מְאֹד שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת שׁוּם מְלָאכָה, וְשֶׁלֹּא יִטְעַם כְּלוּם קֹדֶם שֶׁיַּבְדִּיל עַל הַכּוֹס. וְאִם עָשָׂה מְלָאכָה אוֹ טָעַם, צָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְהִתְפַּלֵּל. (וּמִי שֶׁאֵין לוֹ כּוֹס לְהַבְדִּיל עָלָיו וְשָׂכַח לוֹמַר אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ יֵשׁ לוֹ דִּינִים אֲחֵרִים).

לְאַחַר שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, אוֹמְרִים חֲצִי קַדִּישׁ. אַחַר כָּךְ אוֹמְרִים וִיהִי נֹעַם, לְפִי שֶׁהוּא מִזְמוֹר שֶׁל בְּרָכָה, שֶׁבּוֹ בֵּרַךְ מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל בְּשָׁעָה שֶׁסִּימוּ מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן. וְיֵשׁ לְאָמְרוֹ מְעֻמָּד. וְנוֹהֲגִין לִכְפּוֹל אֶת הַפָּסוּק הָאַחֲרוֹן אֹרֶךְ יָמִים וְגוֹ'. אַחַר כָּךְ אוֹמְרִים וְאַתָּה קָדוֹשׁ וְגוֹ', וְסֵדֶר קְדֻשָּׁה, שֶׁשַּׁיָּךְ לְוִיהִי נֹעַם, שֶׁעַל יְדֵי מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, שָׁרְתָה שְׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל, וְזֶהוּ, וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל. אִם חַל יוֹם טוֹב בַּשַּׁבּוּעַ הַבָּא, אֲפִלּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, אֵין אוֹמְרִים וִיהִי נֹעַם וְאַתָּה קָדוֹשׁ, דְּכֵיוָן שֶׁאוֹמְרִים בְּוִיהִי נֹעַם וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ כָּל שֵׁשֶׁת יָמִים רְאוּיִין לִמְלָאכָה, וְכֵיוָן שֶׁאֵין לוֹמַר וִיהִי נֹעַם, גַּם וְאַתָּה קָדוֹשׁ אֵין אוֹמְרִים, דְּשַׁיְכֵי לַהֲדָדֵי. לְאַחַר וִיהִי נֹעַם וְאַתָּה קָדוֹשׁ אוֹמְרִים קַדִּישׁ שָׁלֵם, וְאַחַר כָּךְ אוֹמְרִים וְיִתֵּן לְךָ, וְעָלֵינוּ. וְכָל זֹאת הָאֲרִיכוּת שֶׁמַּאֲרִיכִין לְאַחַר תְּפִלַּת עַרְבִית בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, הוּא כְּדֵי שֶׁיִּשְׁהוּ יִשְׂרָאֵל בְּהַשְׁלָמַת סִדְרֵיהֶם, כְּדֵי לְהַאֲרִיךְ לָרְשָׁעִים מִלַּחְזוֹר לַגֵּיהִנָּם, כִּי מַמְתִּינִים לָהֶם עַד שֶׁתַּשְׁלִים כְּנֶסְיָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל אֶת סִדְרָהּ (רצ"ה).

כְּשֵׁם שֶׁמְּצָוָה לְקַדֵּשׁ אֶת הַשַּׁבָּת בְּכִנּוּיָהּ עַל כּוֹס יַיִן, כָּךְ מִצְוָה לְקַדְּשָׁהּ בִּיצִיאָתָהּ עַל כּוֹס יַיִן, דְּהַיְנוּ בְּהַבְדָּלָה. וּמְבָרְכִים גַּם עַל הַבְּשָׂמִים וְעַל הַנֵּר. וְגַם נָשִׁים חַיָּבוֹת בְּהַבְדָּלָה, וְעַל כֵּן יִשְׁמְעוּ הֵיטֵב בִּרְכַּת הַבְדָּלָה. בְּמָקוֹם שֶׁאֵין לִמְצוֹא יַיִן מַבְדִּילִין עַל שֵׁכָר אוֹ מֶעד [מֵי דְבַשׁ] אוֹ שְׁאָר מַשְׁקֶה, שֶׁהוּא חֲמַר מְדִינָה (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן מ"ה סָעִיף א'), חוּץ מִן הַמַּיִם (רצ"ו).

כֵּיָון שֶׁהִגִּיעַ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, אָסוּר לֶאֱכוֹל אוֹ לִשְׁתּוֹת שׁוּם דָּבָר, חוּץ מִן הַמַּיִם, קֹדֶם הַבְדָּלָה. אַהּ מִי שֶׁמַּאֲרִיךְ בִּסְעוּדָה שְׁלִישִׁית, אֲפִלּוּ עַד תּוֹךְ הַלַּיְלָה, מֻתָּר, כֵּיָון שֶׁהִתְחִיל בְּהֶתֵּר. וּמֻתָּר לוֹ לִשְׁתּוֹת גַּם מִכּוֹס שֶׁל בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גַּם כֵּן שַׁיָּךְ לַסְּעֻדָּה. וְדַוְקָא כְּשֶׁדַּרְכּוֹ לְבָרֵךְ תָּמִיד עַל הַכּוֹס. אֲבָל מִי שֶׁמְּבָרֵךְ לִפְעָמִים בְּלֹא כּוֹס (מִפְּנֵי שֶׁסּוֹמֵךְ עַל הַפּוֹסְקִים דְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן אֵינָהּ טְעוּנָה כּוֹס), אָסוּר לוֹ לִשְׁתּוֹת עַתָּה מִכּוֹס בִּרְכַּת הַמָּזוֹן קֹדֶם הַבְדָּלָה.

גַּם מְלָאכָה אֵין לַעֲשׂוֹת קֹדֶם הַבְדָּלָה, וְהַנָּשִׁים שֶׁצְּרִיכוֹת לְהַדְלִיק נֵרוֹת קֹדֶם הַבְדָּלָה, יֹאמְרוּ תְּחִלָּה, בָּרוּךְ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל, בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ, בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים, בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, בָּרוּךְ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל. וְאִם חַל יוֹם טוֹב בְּיוֹם רִאשׁוֹן, יְסַיְּמוּ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ.

מִי שֶׁמְּאַחֵר לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת אוֹ שֶׁמַּמְשִׁיךְ סְעוּדָתוֹ בַּלַּיְלָה, מֻתָּר לוֹ לוֹמַר אֲפִלּוּ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁכְּבָר הִתְפַּלֵּל וְהִבְדִּיל בַּתְּפִלָּה, שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ מְלָאכָה. וּמֻתָּר לוֹ לֵהָנוֹת וְלֶאֱכוֹל מִמְּלַאכְתּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאַחַר כָּךְ מַזְכִּיר עֲדַיִן שֶׁל שַׁבָּת בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן (רס"ג).

כְּשֶׁמּוֹזֵג אֶת הַכּוֹס לְהַבְדָּלָה, יְמַלְּאוֹ עַל כָּל גְּדוֹתָיו עַד שֶׁיִּשָּׁפֵךְ קְצָת מִמֶּנּוּ, וְזֶהוּ לְסִימָן בְּרָכָה. וְנוֹטֵל אֶת הַכּוֹס בַּיָּמִין וְאֶת הַבָּשָׂמִים בַּשְּׂמֹאל עַד אַחַר שֶׁמְּבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, וְאַחַר כָּךְ נוֹטֵל אֶת הַכּוֹס בַּשְּׂמֹאל וְהַבָּשָׂמִים בַּיָּמִין וּמְבָרֵךְ בּוֹרֵא מִינֵי בְּשָׂמִים, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַנֵּר, וְאַחַר כָּךְ שׁוּב נוֹטֵל אֶת הַכּוֹס בִּימִינוֹ וּמְבָרֵךְ בְּרִכַּת הַמַּבְדִּיל. וּלְאַחַר הַגְּמָר, יוֹשֵׁב וְשׁוֹתֶה כָּל הַכּוֹס כֻּלּוֹ בְּעַצְמוֹ, וְהַמְּעַט שֶׁנִּשְׁאַר בַּכּוֹס, שׁוֹפְכוֹ וּמְכַבֶּה בּוֹ אֶת הַנֵּר, וְרוֹחֵץ בּוֹ עֵינָיו לְחִבּוּב מִצְוָה. וְנוֹהֲגִין שֶׁאֵין הַנָּשִׁים שׁוֹתוֹת מִכּוֹס הַבְּדָלָה.

יֵשׁ לִתֵּן בְּתוֹךְ הַבָּשָׂמִים קְצָת פִּיּוֹעם [מושׁק], לְפִי שֶׁעָלָיו מְבָרְכִין לְכֻלֵּי עָלְמָא בּוֹרֵא מִינֵי בְּשָׂמִים. וְיֵשׁ לִקַּח גַּם הֲדַס, הוֹאִיל וְאִתְעָבִיד בֵּהּ מִצְוָה חֲדָא זִמְנָא, לְתִעָבִיד בֵּהּ נַמִּי מִצְוָה אַחֲרִיתָא.

הַנֵּר, מִצְוָה שֶׁיִּהְיֶא מִשַּׁעֲוָה מֵאֵיזֶה גֵּרוֹת קְלוּעִים יַחַד, שֶׁהוּא אֲבוּקָה. וְאִם אֵין לוֹ, יְבָרֵךְ עַל שְׁנֵי גֵּרוֹת אֲחֵרִים שֶׁיִּתְקָרְבוּ יַחַד בְּשַׁלְהֶבֶת, שֶׁתְּהֶא אֲבוּקָה. וְנוֹהֲגִין שֶׁלְּאַחַר בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ, מִסְתַּכְּלִין בַּצִּפָּרְנַיִם. וְיֵשׁ לִרְאוֹת בְּצִפָּרְנֵי יַד יָמִין. גַּם נוֹהֲגִין לְהִסְתַּכֵּל בְּכַף יַד יָמִין. וְיֵשׁ לִכְפּוֹף אַרְבַּע הָאֶצְבָּעוֹת עַל הָאֲגוּדָל לְתוֹךְ כַּף הַיָּד, וְיִסְתַּכֵּל בַּצִּפָּרְנַיִם וּבְכַף הַיָּד בְּבַת אַחַת, וְאַחַר כָּךְ פּוֹשֵׁט אֶת הָאֶצְבָּעוֹת וּמִסְתַּכֵּל בַּצִּפָּרְנַיִם מֵאֲחוֹרֵיהֶן (רצ"ט).

סוּמָא אֵינוֹ מְבָרֵךְ עַל הַנֵּר. וּמִי שֶׁאֵינוֹ מֵרִיחַ לֹא יְבָרֵךְ עַל הַבְּשָׂמִים (רצז רצח).

אִם לְאַחַר שֶׁבֵּרֵךְ עַל הַיַּיִן וְאוֹחֵז אֶת הַבְּשָׂמִים בְּיָדוֹ וְנִתְכַּוֵּן לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם, טָעָה בִּלְשׁוֹנוֹ וְאָמַר, בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ, וְתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר נִזְכַּר וְסִיֵּם עוֹד בּוֹרֵא מִינֵי בְּשָׂמִים, עָלְתָה לוֹ הַבְּרָכָה לְהַבְּשָׂמִים, וּמְבָרֵךְ אַחַר כָּךְ עַל הַנֵּר. אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן בִּבְרָכָתוֹ עַל הַנֵּר, עָלְתָה לוֹ עַל הַנֵּר, וּמְבָרֵךְ אַחַר כָּךְ עַל הַבְּשָׂמִים.

מִצְוָה לְהַרְבּוֹת קְצָת בְּנֵרוֹת בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וְלוֹמַר הַזְּמִירוֹת לְלַוּוֹת אֶת הַשַּׁבָּת בִּיצִיאָתָהּ דֶּרֶךְ כָּבוֹד כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּלַוִּין אֶת הַמֶּלֶךְ בִּיצִיאָתוֹ מִן הָעִיר. וּמַזְכִּירִין אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וּמִתְפַּלְּלִין שֶׁיָּבֹא וִיבַשֵּׂר לָנוּ הַגְּאֻלָּה, לְפִי שֶׁאֵין אֵלִיָּהוּ בָּא בְּעֶרֶב שַׁבָּת, שֶׁלֹּא לְבַטֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעִסְקֵי צָרְכֵי הַשַּׁבָּת. וְגַם בַּשַּׁבָּת אֵין מִתְפַּלְּלִין שֶׁיָּבֹא, כֵּיוָן דְּמִסַּפְקָא לָן, דִּלְמָא יֵשׁ תְּחוּמִין לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לָבֹא בַּשַּׁבָּת, וְעַל כֵּן לְאַחַר שֶׁעָבְרָה הַשַּׁבָּת שֶׁיָּכוֹל לָבוֹא, אָנוּ מִתְפַּלְּלִים שֶׁיָּבוֹא וִיבַשֵּׂר לָנוּ טוֹב. וְעוֹד אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, דִּבְכָל מוֹצָאֵי שַׁבָּת אֵלִיָּהוּ נִכְנָס לְגַן עֵדֶן וְיוֹשֵׁב תַּחַת עֵץ חַיִּים, וְכוֹתֵב זְכוּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל הַמְשַׁמְּרִים אֶת הַשַּׁבָּת, וְלָכֵן מַזְכִּירִין אוֹתוֹ אָז לְטוֹבָה.

מִי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ, יְקַיֵּם סְעוּדַת מְלַוֶּה מַלְכָּה בְּפַת וְתַבְשִׁיל חַם, וִיסַדֵּר שֻׁלְחָנוֹ יָפֶה לִכְבוֹד הַלְוָיַת הַשַּׁבָּת. וּמִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לֶאֱכֹל פַּת, יֹאכַל לְכָל הַפָּחוֹת מִינֵי מְזוֹנוֹת אוֹ פֵּרוֹת (סִימָן ש').

מִי שֶׁהִבְדִּיל כְּבָר, יָכוֹל לְהַבְדִּיל בִּשְׁבִיל בָּנָיו שֶׁהִגִּיעוּ לְחִנּוּךְ לְהוֹצִיאָן יְדֵי חוֹבָתָן, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בִּשְׁבִיל גָּדוֹל. וְדַוְקָא כְּשֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְהַבְדִּיל בְּעַצְמָן. אֲבָל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לְהַבְדִּיל בְּעַצְמוֹ, יַבְדִּיל בְּעַצְמוֹ. וְהַמַּבְדִּיל בִּשְׁבִיל אֲחֵרִים, כְּשֶׁמְּבָרֵךְ בּוֹרֵא מִינֵי בְּשָׂמִים, צָרִיךְ לְהָרִיחַ בָּהֶם, שֶׁלֹּא תְּהֶא בְּרָכָתוֹ לְבַטָּלָה, (דִּבְרִכַּת בּוֹרֵא מִינֵי בְּשָׂמִים בְּהַבְדָּלָה, לֹא נִתְקְנָה אֶלָּא בִּשְׁבִיל הַנָּאַת אָדָם). וּבִשְׁבִיל נָשִׁים לְחוּד, אֵין לְהַבְדִּיל מִי שֶׁהִבְדִּיל כְּבָר (מִשּׁוּם דְּיֵשׁ אוֹמְרִים דִּפְטוּרוֹת).

שָׁכַח אוֹ נֶאֱנַס אוֹ הֵזִיד וְלֹא הִבְדִּיל בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, יָכוֹל לְהַבְדִּיל עַד סוֹף יוֹם שְׁלִישִׁי. אֲבָל לֹא יְבָרֵךְ לֹא עַל הַבְּשָׂמִים וְלֹא עַל הַנֵּר, רַק בִּרְכַּת בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן וּבִרְכַּת הַמַּבְדִּיל. וּלְאַחַר שֶׁכָּלָה יוֹם הַשְּׁלִישִׁי, אֵינוֹ יָכוֹל לְהַבְדִּיל עוֹד, כִּי שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל הַשָּׁבוּעַ, נִקְרָאִים יָמִים שֶׁלְּאַחַר שַׁבָּת, וַהֲרֵי הֵן בִּכְלַל מוֹצָאֵי שַׁבָּת. אֲבָל שְׁלֹשָׁה יָמִים הָאַחֲרוֹנִים, נִקְרָאִים, יָמִים שֶׁלִּפְנֵי שַׁבָּת הַבָּאָה, וְאֵין לָהֶם עִנְיָן לַשַּׁבָּת שֶׁעָבְרָה (רצ"ט).